

чорне», «Калина», «У незалежності є особливий присмак...», Г. Щидловської («Моя земля») та ін. Альманах «Херсонщина. Артспротив» як характерне явище сучасної художньо-документальної літератури може розглядатися як свідчення проти злочинів путінської орди на українській землі.

Література

1. Немченко І. В. Геройко-патріотичний пафос літературного альманаху «Херсонщина. Артспротив». *Грааль науки: міжнародний науковий журнал*. 2023. № 30 (серпень). Вінниця, Україна – Відень, Австрія. С.228–236. <https://archive.journal-grail.science/index.php/2710-3056/issue/view/04.08.2023> (дата звернення: 20.10.2023).
2. Немченко І. В. Діаспорна складова літературного альманаху «Херсонщина. Артспротив». *Way Science: International Electronic Scientific and Practical Journal*. Dnipro, Ukraine, 2023. September. P.336-338. <http://www.wayscience.com/wp-content/uploads/2023/09/Conference-Proceedings-September-14-15-2023.pdf> (дата звернення: 20.10.2023).
3. Немченко І. В. Жанрова специфіка поезій літературного альманаху «Херсонщина. Артспротив». *Грааль науки: міжнародний науковий журнал*. 2023. № 31 (вересень). Вінниця, Україна – Відень, Австрія С.316–322. <https://archive.journal-grail.science/index.php/2710-3056/issue/view/15.09.2023> (дата звернення: 22.10.2023).
4. Немченко І. В. Образ рідного краю в літературному альманасі «Херсонщина. Артспротив». *Way Science: International Electronic Scientific and Practical Journal*. Dnipro, Ukraine, 2023. August. P.259–261. <http://www.wayscience.com/wp-content/uploads/2023/08/Conference-Proceedings-July-27-28-2023-1.pdf> (дата звернення: 21.10.2023).
5. Херсонщина. Артспротив: літературний альманах. Одеса: Олді+, 2023. 171 с.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-372-2-21>

В. НИКОЛАСНКО

Запорізький національний університет

РОМАН І. НЕЧУЯ-ЛЕВИЦЬКОГО «ГЕТЬМАН ІВАН ВИГОВСЬКИЙ»: СПЕЦИФІКА ВІДОБРАЖЕННЯ ІСТОРИЧНОЇ ДОБИ

Постать І. Виговського неодноразово привертала увагу І. Нечуя-Левицького. Послугуючись літописними, науковими (Д. Бантиша-

Каменського, М. Костомарова, О. Левицького) та фольклорними джерелами, письменник створив кілька робіт, присвячених постаті гетьмана, котрі репрезентують зміни в авторському сприйнятті політика¹, за які його критикували сучасники.

Сьогодні ж науковці в оцінці гетьмана Виговського не такі категоричні, що впливає й на сприйняття роману І. Нечуя-Левицького *«Гетьман Іван Виговський»*, цінність якого *«підтверджується тим, що «граблі Виговського» за 350 років ще не покрилися іржею; все нові... покоління наших керманців затято наступають на них...»* [2].

Історико-біографічний роман *«Гетьман Іван Виговський»*, обсервуючи значний історичний період, окреслює події лаконічно. Відтворенню історично достовірної атмосфери сприяє зображення історичних осіб, використання літописного стилю в описах: *«Богдан... послав в Вільну і своїх посланців, щоб вони встоювали за права України. Але московські комісари не пустили їх в намет на раду і самі постановили мир з Польщею в сентябрі 1656 року»* [1, с. 256]. А в хронікальному зачині проглядається опозиція Івана Виговського й Москви, яка розвивається упродовж твору.

Дія твору охоплює широке коло персонажів, більшість із яких має реальних прототипів: Іван Виговський, його дружина Олеса, її родичі Христофор Стеткевич, князі Любецькі; овруцький староста Юрій Немирич, ніжинський полковник Василь Золотаренко, полковник Павло Тетеря та ін.

Як зазначалося вище, у тексті фігурує значна кількість персонажів, однак лише деякі з них є об'ємними, з чітко прописаною мотивацією. Це насамперед гетьман І. Виговський. Із одного боку, автор позиціонує його як широкого українського патріота, з іншого – політика, що симпатизує полякам.

---

¹ В історичній драмі *«В диму та в полум'ї»* та історико-популярному нарисі *«Українські гетьмани Іван Виговський та Богдан Хмельницький»* письменник неохвально характеризував діяльність І. Виговського, серед політичних пріоритетів якого були інтереси української шляхти й не було прав простого люду.

Згодом у романі *«Гетьман Іван Виговський»* автор переосмислює постать гетьмана та мотивацію його політичних рішень, визнаючи за І. Виговським наявність патріотичних почуттів, але таку авторську позицію прогресивна інтелігенція не сприйняла.

Високо оцінює автор дипломатичні таланти гетьмана, який «мав талан ораторський і... в розмові... завсіди був дипломатом...» [1, с. 285]. Водночас І. Виговському заважають завоювати шану запорожців гордість, бажання слави та влади, сепарація від бідних козаків, спроба запровадити в козацькому війську порядки польської шляхти й зблизитися з Польщею, проти якої воювала держава Богдана Хмельницького.

Для розкриття характеру персонажа автор створює різнопланові сприятливі ситуації: наприклад, глибину честолюбства майбутнього гетьмана виявляють дві полярні ситуації. Маємо на увазі вибір нареченої й обурення від зверхньої, чванливої й нахабної поведінки російських послів щодо осіб, рівних чи нижчих їм за соціальним статусом.

Контраст – ще один засіб із активно використовуваних автором художніх засобів, який не лише сприяє відтворенню історичної доби, а й суспільних настроїв. І. Нечуй-Левицький протиставляє представникам родини гетьмана Виговського та його сподвижників простих козаків, налаштованих проти Польщі. Це насамперед родина Демка Лютая, його дружина Ольга, син Зінько, онук Ярема, оточення – гетьман Павло Карпович Гудзан, якого прозвали Павлюком, отаман Іван Сірко, полковник Скидан, козаки Чухрай, Міняйло, Брюховецький, Мартин Пушкар, Пушкаревий син Кирик.

Контраст між гетьманом І. Виговським та його супротивниками досягається не тільки завдяки діалогам чи монологам героїв, а й за допомогою описів одягу, предметів побуту персонажів твору. Розкіш, яку запроваджує Олеся у своїй оселі, протиставляється скромному побуту козаків в особі Демка та його родини. Докладні описи інтер'єру козацької оселі дозволяють сформувати уявлення про побут вільних козаків часів національно-визвольної війни під проводом Богдана Хмельницького. Автор очевидно симпатизує козакам, їхньому прагненню жити близько до природи та до простого народу: *«Підлога була посипана татарським зіллям, дрібною осокою вперемішку з пахучим чебрецем... Дух весняного зілля, ясне проміння майського сонця, все це гармонізувало з радісним почуванням козацької старшини»* [51, с. 419].

Яскраво змальовано в романі образи гетьмана Богдана Хмельницького та представників його родини – третьої дружини Ганни, сина Юрія, доньки Олени Нечаєвої, згадується друга Богданова жінка Чаплинська, колишній чоловік Ганни Пилип.

Нерідко в деяких сюжетних поворотах автор звертається до звичних прийомів. Наприклад, поширеними в його творчості є випадки кастового мезальянсу. Якщо в романі «Князь Єремія Вишневецький» такою парою були Єремія й селянка Тодозя, то в романі «Гетьман Іван Виговський» ситуація обернена – шляхтянка Маринка побралася із заможним козаком Зіньком. Історії їхніх стосунків приділено значну увагу. Суспільні норми стають на заваді їхньому шлюбу. Батьки Маринки не хочуть віддавати доньку за простолюдина, однак і мати Зінька не в захваті від невістки, якій згодом доведеться пережити внутрішній конфлікт, ідентичний тому, що пережила Тодозя з роману «Князь Єремія Вишневецький». Вона робитиме складний вибір між своїм родом і своєю новою сім'єю.

Важливу роль у романі відіграє оніричний простір. Герої часто бачать сни, у яких в алегоричній формі дізнаються про своє майбутнє. Зокрема, віщим є видіння Олесі на початку роману: *«Снилось мені... ви катаєте на страшиному коні. Дивлюсь – то ви були на коні, а то вже під конем...»* [1, с. 339]. Таким Олеся побачила майбутнє гетьмана, який досяг слави та високого звання, але на дуже короткий проміжок часу.

Народні звичаї, обрядові дійства, ігри, якими розважалися українці на дозвіллі також використовуються автором для художнього відтворення кінця 50-х років XVII ст. Наприклад, гра в цїці-баби: *«Всі поклали пальці на стіл... Христина., тикаючи по кожному пальцю, промовляла: – Котилася торба з великого горба, а в тій торбі книш-палляниця, хто впіймає, тому доведеться жмуриться. Христинин палець спинився на Маринчиному пальці. Маринці зав'язали очі, й звеліли, щоб вона держалась рукою за грушу. Усі панни шелеснули, як птиці, на всі боки і поховались в садку по куцах»* [1, с. 304].

Увага до деталей, точність, прискіпливість в описах одягу, предметів побуту, інтер'єру тощо сприяє як розкриттю характерів персонажів, певною мірою відображаючи їх внутрішній світ, так

і відтворенню епохи. Так, родина Зінька дотримується народних традицій, князі Любецькі понад усе цінують своє шляхетне походження, тому живуть у сімейному маєтку, хоч він і справляє гніточе враження, бо давно потребує ремонту. Автор роману «Гетьман Іван Виговський», відповідно до генології твору, розгортає події в хронологічній послідовності, акцентуючи увагу читачів на важливих віхах життя гетьмана. Паралельне розгортання історій двох родин – Івана Виговського й Олесі, Зінька й Маринки – виявляє глибинну сутність головного героя, його найближчого оточення й опонентів. Масштабного зображення та глибокого осмислення постаті гетьмана Івана Виговського в контексті історичної доби І. Нечуєві-Левицькому вдається досягти завдяки активному використанню комплексу художніх засобів та прийомів зображення.

Література

1. Нечуй-Левицький І. Князь Єремія Вишневецький. Гетьман Іван Виговський. Київ : Дніпро, 1991. 511 с.

2. Сюднюков І. На порозі вибору: Історична проза Івана Нечуя-Левицького. URL: <https://day.kyiv.ua/article/ukrayina-incognita/na-porozi-vyboru> (дата звернення: 14.10.2023).

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-372-2-22>

**Я. НОВОСАД,
Р. ОМЕЛЬКОВЕЦЬ**

Волинський національний університет імені Лесі Українки

НАЙМЕНУВАННЯ РОСЛИН-МЕДОНОСІВ У ГОВІРКАХ ГОРОХІВЩИНИ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

В останні роки значно зросла увага науковців до діалектної лексики як об'єкта дослідження, оскільки діалектизми є цінним джерелом інформації.

Однією з давніх за часом формування й цінною за інформаційною спроможністю про історичні процеси в мові є лексика на позначення рослин. В українському мовознавстві цій